Dr. ALİ ŞERİATİ

İSLAMI ANLAMAK

ERTUĞRUL CESUR

BAKIŞ YAYINLARI

Ali Şeriati - İslamı Anlamak

Objektif Yayınları

"Kur'an'ı bilimsel anlamda tam olarak anlamanın iki yolu vardır. İlki Kur 'an'ı, Islamî öğretinin bir kitabı olarak görmek ve anlamak, ikinci yol olarak da, İslam da, İslam tarihini tüm gelişim evreleriyle birlikte doğru olarak kavramaktır.

Eğer bugün müslümanlar gittikleri camilerin tamamını bir sosyal hareket merkezi haline getirebilirlerse ve Kur'an'ın iki ilkesini ve O'nun tarihini iyi kavrayabilirlerse, bu ana temel üzerine bina edecekleri sağlam bir eğitim sistemini oluşturabilirlerse, o zaman işte İslam düşüncesi anlamında, büyük bir değişim kıvılcımını çakmış olacaklardır.

İslam'ı anlamak yaşamaktır."

İÇİNDEKİLER

Takdim / 7

Önsöz / 9

ÎSLAMI ANLAMAK / 11

Kur'an/27

Ve İnsan / 39

Yaratılış / 45

'Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti..." (Kuran: 2/31)

Takdim

islam'ı Anlamak... Ali Şeriatı bu küçük hacimli eserinde İslam'ı nasıl anladığını ve anlaşılması gerektiğini anlatıyor.

İslam'a özgürce, birey olarak gidebilmek, benliğin, çevrenin, toplumun ve tarihin etkisinden ve yanlışlarından ayıklanarak ulaşabilmek. Bunun tek yolu Kur'an'dır. Kur'an'a Özellikle Tarih'in etkilerinden uzak bir yaklaşım, Kur'ani kavranılan Önyargılardan uzak, doğru algılamamızı sağlayacaktır.

Şeriati İslam'ın diğer din-ideoloji ve görüşlerin aksine insana verdiği değeri, insanı yüceltmesini, kişiye şahsiyet kazandırmasını anlatmaktadır.

İslam inancıyla, insan kimliğinin -fitratının- ayrılmazlığını, insan'ın sahip olduğu özgür iradeyle iki boyuttan birini (eşref-i mahlukat-Esfeli's-safilin) seçebilecek yeteneğinin bulunmasını ve bu iradeyi doğru yönde kullanabilmesi için önüne çıkartılacak engellerin kaldırılması gerektiğini vurguluyor.

Dr. Şeriati tüm Ömrü boyunca bunun için mücadele etmiştir. Zamanın şartlarına ve güçlerine vakıf olduğundan dolayı, toplumun özellikle gençliğin aydınlanmasında büyük katkıları olmuştur. Gençliğe, gerçek şahsiyetlerini bulabilmeleri, çürümüş bütün sosyal kurumlarla-güçlerle savaşabilmeleri için büyük bir gayretle Kur'an'ı ve îslam tarihini yeniden öğretmeye çalıştı.

Elinizdeki bu eser de bu çalışmalardan bir parçadır. Üç bölümden oluşan kitabın aslı konferans olduğu için yer yer tekrar intibası uyandırmakla birlikte Şeriati'nin akıcı üslubu bunu telafi etmektedir.

Yaymevimizin 7. kitabı olarak okuyucularımıza sunduğumuz bu eserin islam'ın doğru anlaşılması yolunda küçük bir katkısı olması dileğimizdir.

ObjektifYayınları

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

ÖNSÖZ (*)

1968 yılında Tahran Hüseyniyye-i İrşad'da verdiği bu konferansında, Merhum Ali Şeriatı "gerçek" İslam'ın anlaşılmasına doğru bir giriş yapmıştır.

Herhangi bir planın ötesinde, bizim bir oryantasyon'a, bir yaklaşım denemesine ihtiyacımız var. Bu yaklaşımın temelinde halk var. Şeriati'nin sesinin ve hareketinin temel dayanağı müslümanlardır. Bu yaklaşımda temel olarak anlaşılması gereken dinamik, temel seçim İslam olmalıdır. İslam çok boyutlu yaklaşımıyla bu harekete, daha derin bir dinamik kazandırır, seçme ve çözümleme gücünü artırır. Şeriati'nin metodolojisinin tipolojisi budur işte.

"Biz Öncelikle Allah kavramı üzerinde çalışmalıyız, zaten İslam da bunu kendi içinde değerlendirmektedir. İkinci adım olarak da Kur'an'ı bilmek önümüze gelir...

Üçüncü adım da İslam'ı bilmek olarak önümüze çıkar. İslam'ı bilmek, Hz. Muhammed'i(s) bilmektir. Abdullah'ın oğlu, bu dinin peygamberi olan insanı bilmektir.

Dördüncü adım olarak önümüze, islam'ın peygamberinin ortaya çıkışı ile ilgili çalışma gelecektir.

İslam'ın bilinmesinde beşinci adım olarak önümüze, kişinin yapısı .gelecektir. Bireyin şekli bütünlüğü, ruhsal bütünlüğü ve kişinin insan oluşu önümüze gelecektir.

Merhum Şeriati'nin verdiği bu konferansların üzerinden yıllar geçmiş bulunuyor. Şeriati'nin metodu henüz tamamlanmış bulunuyor. Tüm umudumuz şudur ki, bu konferansların diğer dillerdeki baskılarını okuyan her türden ilgili insanlar, ister öğrenci olsunlar, isterse halktan kişiler

olsunlar bu metoddan iki sonuç çıkaracaklardır, eğer doğru okunmuşsa: birincisi, kendini bilmek, ikincisi ise şu anda ve gelecekte ümmetin yapısının kültürel köklerini bilmektir. Tüm çaba ümmetin kendisine ilişkin yapılanmayı doğru kavramasıyla ilgili olduğu da görülecektir.

EDİTÖR

(*) İngilizce Baskının Önsözü

İslamı Anlamak

Konferansımın başlıca konularından biri İslamî yaklaşım, İslam'ın anlaşılması üzerinedir. Bilimsel olarak bir yaklaşımda bulunmanın bir çok boyutu vardır. Bir konu üzerinde çalışırken, bu konuya değişik açılardan yaklaşmanın metodlan vardır. Bizim yaklaşmak istediğimiz kavram-ise islam'ı anlamak üzerinedir. Bir probleme yaklaşımda Önemli olan şey, o probleme ne kadar bilimsel me-todla yaklaşıldığıdır. Bazı durumların keşfinde doğru bir metoda sahip olabilmek felsefeden, bilimden veya diğer yeteneklerden daha önemlidir.

Biz biliyoruz ki bin yıl süren ortaçağ boyunca Avrupa durgundu- Bu durgunluk döneminin sonunda meydana gelen devrimci bir yapılanmayla bilimsel alanda, sosyal alanda, siyasal alanda ve insani olan tüm alanlarda sıçra-malı bir düşünsel gelişim yaşandı. Bu düşüncede yaşanan devrim bugünkü dünya kültürü ve dünya uygarlığının da temellerini oluşturdu. İşte burada durup kendimize şu soruyu sormalıyız: Avrupa bunu nasıl gerçekleştirdi? Bin yıl

boyunca durağan bir ortaçağ yaşayan Avrupa birden nasıl değişip gerçek, bilgiyi yakalama becerisi gösterebildi? Üstelik de, bu olay iki yada bilemediniz üç yüz yılda gerçekleşti.

Bu önemli bir sorudur ve belki de bilimsel olarak bu soruya cevap verebilmek soruyu sormaktan daha da güç olsa gerek.

Öncelikle şu söylenebilir ki, şüphesiz bu olayda bir çok faktör rol oynamıştır. Avrupa'nın ortaçağ boyunca yaşamış olduğu durgunluğu çözecek bir çok faktörün varlığından söz edilebilir. Bir başka yönden de şunu ifade edebiliriz ki uyuyan Avrupanın uyanışına aynca neden olacak faktörler de vardır, işte tüm bunlar bir araya gelince, oluşturdukları dinamik Avrupanın uyanışını sağlamıştır.

Bir noktada size şunu hatırlatmak isterim ki, Avrupa'nın bin yıl süren ortaçağ boyunca uykuda olmasının en temel sebebi, uygarlığında ve düşüncesindeki uyuşukluğun asıl sebebi bu dönemde kullanılan Aristoteles'in an-lojik metodudur. .

Değişen dünyaya, sosyal problemlere, bilime bu açıdan bakıldığında tüm problemler bu bakış açısına göre değişim geçirir. Biz burada bu gün yalnızca kültür, düşünce ve bilimsel gelişmeyi konu edineceğiz.

Bu hareketin ana faktörü araştinldığında bunun temel olarak değişim olduğunu görürüz. Sosyolojik bakış açısına göre değişimin nedeni

feodalizimden burjuvaziye giden hareketliliktir. Bu hareket ise, Islamî doğu ve Hıristiyan bati arasındaki duvarı oluşturduğunu biliyoruz.

Çöküşle ilerleme arasındaki ilişkiye çok dikkat etmek gerekir ki, bu ikisi arasındaki ilişki, hassas bir ilişkidir.

Bir problemin ağırlığının ölçümünde nedenler sadece bireysel değildir, bu nedenler durgunluk, ilgisizlik ve

kıpırdanma, ilerleme olarak belirlenebilir.

Ama herşeyden önce izlenen metodoloji önem taşır. M. Ö 5. ve 6. y. y daki büyük yeteneklerin varlığı tabiidir ki M. S. 15 ve 16. y.y/daki büyük yeteneklerin varlığı ile karşılaştırılamaz. Şüphesizdir ki Aristo, Francis Bacon'dan ve Plato da Roger Bacon'dan daha yeteneklidir, daha büyük dehalardır, fakat diğerleri için aynı şey söylenemez. Ama bunlar nasıl insanlardı? Kimdi bu insanlar? Aristoteles gibi bir adamdan daha aşağı düzeyde fikri gelişim seviyesi olan bu adamlar kimlerdi ki aynı zamanda arkalarında fikri gelişimin temellerini bırakıp gittiler? Bunlar aynı zamanda dünyada yaşanan sığ düşünce düzleminin de nedenini nasıl oluşturabildiler?

İkinci türden olanlar düşünce ve metodolojide doğru bir yol tutturabilmiş insanlardı. Bunlar doğru metod ve yöntemleri bulmuşlardı ama önemli bir özellik olarak da Şunu ifade edelim ki, kendi buldukları yolu, yöntemi kendi bilimsel gelişimleri için kullanamamışlardı, ya da kullansalar bile etkili olarak kullanamamışlardı. M. Ö. 5. ve 6. y. y da Antik Yunan'da bir çok büyük yeteneğin olduğunu görebiliyoruz. Bunların yetenekleri insanlık tarihini etkiledi. Bu yeteneklerin hepsi de Atina'da toplanmıştı. Ama çarklar orada herkes için eşit işlemiyordu. Bu günün Avrupasmda bile bir çok icadı olan teknik adamlara Aristo adı bir şey söylememektedir.

Bunun en iyi örneklemesini Thomas Edison 'da görebiliriz. Edison n'lozofik kapasite olarak belki de Aristo'nun üçüncü sınıf bir öğrencisinin yarısına eşitti. Edison bir mu-cid olarak belki binlerce icadı kayıtlara geçirtmiştir, yaptığı icadlar doğada ve endüstriyel alanda yapının değişmesine neden olmuştur ve ilginç yanı Aristonun en son öğrencisinden 2400 yıl sonra yaşamıştır.

Düşünce hakkı, yürüme hakkı gibi doğal bir haktır. Örneğin bir insan topaldır ve yürüyüş hızı yavaştır. Ama eğer bir düz ve engelsiz yolda yürüyorsa, taşlı bir yolda yürüyen ve şampiyon olmuş bir atletten daha hızlı olabilir. Bir şampiyon hiç bir yardım almadan taşlı bir yolda koşabilir koşmasına ama seçtiği yol yapısına, koşma düzenine ters olduğu için normaldeki hızı mutlaka düşecektir. Oysa topal olan bir insan yürüyeceği yolu eğer doğru seçmişse bir koşucudan daha yavaş olmasına rağmen hedefine daha hızlı ulaşacaktır.

Burada önemli olan, söylemeye çalıştığım şey bir insanın düşüncesi ne kadar çeşit ihtiva ederse etsin önemli olan onun düşünce için seçtiği metod olacaktır. Psikolojiye, topluma, edebiyata bakış açısı Önemli olacaktır aslında. Burada bir araştırmacı, bir bilim adamı için ilk görev, en iyi

metodu seçebilmesi olacaktır ya da araştırmasına en doğru yaklaşımı bulması önemli olacaktır. Biz geçmişin bize miras bıraktığı bir deneyimler süresi devraldık ki, bu da İslam tarihimizin bir bölümünü oluşturuyor. Bu tarihin büyük bir bölümü bizim için deneyim kaynağıdır, islam dininin takipçilerini ve kendimize ilişkin olanları bilmek zorundayız ve İslamı doğru, metodik olarak anlamak zorundayız. Çağımız bilmediğimiz şeylere tapınma çağı değil. Bu saydıklarımız için tek gerçeğin araştırılması ve bulunmasının yolu eğitimdir. Dini olan ile yüz yüze gelindiğinde ise, hele bu îslam dini olduğunda, sorumluluk daha da artmaktadır. Bu sadece İslami bir görev olmanın ötesinde islam'ı tem ve doğru anlayabilmenin bilimsel ve en insani tarafıdır da. Bir kişinin dengede olması, inandığı şeyi nekadar bildiğiyle orantılıdır. İman, inanç, sadece faziletlerin toplamı değildir. Şayet biz bazı şeylere inanıyorsak ve inandığımız şey konusunda bilgimiz yoksa bu bir değer ifade etmez, çünkü

inandığımızın değeri onu bilmekle doğru orantılıdır. Biz İslam'a inanıyoruz, bu nedenle O'nu iyi bilmeye mecburuz. İslam'a doğru şekilde yaklaşmaya mecburuz. Şimdi sorun İslam'ı en iyi şekilde ne türden bir yaklaşımla irdeleyeceğiz noktasında toplanıyor. ,

İslam'ın gerçeklerini bulma yolunda ilerlerken biz Avrupa'nın kullandığı yöntemleri kullanamayız, bir biyoloji, psikoloji, sosyoloji temelinden yola çıkamayız. Ama bir yaklaşım denemesinde bulunmamız gerekir. Şu kesindir ki, Avrupa'nın bilimsel yöntemlerini bilmemiz gerekir. Ama tüm bunları kendi yaklaşımımızda kullanamayız.

Artık bu gün tüm bilimsel yaklaşımlar bilimin her alanında değişime uğramıştır. Onlar artık yeni bir bakış açısı kazanmış durumdadır. Ama şu unutulmamalıdır kî, dinin gerçekleri aynı kalmak zorundadır. Şurası açıktır ki, İslam'ın emirlerini bilmek, bu emirler arasında birini diğerine yeğlemeyi gerektirmez ve böyle bir tercih hakkı tanımaz, çünkü İslam tek boyutu olan bir din değildir. İslam, insan varlığının bilinen duyularla kavranabileceğini temel alan ya da Allah ve kul arasındaki ilişkilerin sınırları olacağına inanan bir din değildir. Tüm bunlar îslamın boyutlarından sadece birini oluşturur Bu boyutları bilmek bizi felsefi bir metoda doğru götürür. Çünkü insan ve Allah arasındaki ilişki bu düşünsel alanın sadece bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bu inancın bir başka boyutu da dünya ve dünya üzerinde yaşayan insanın onunla ilişkisi üzerinedir. İşte bu boyutların tümünün gerçekliğini bilebilmek için biz bu günün felsefi ve tarihsel metodlarına baş vurmalıyız.

Böylece eğer biz İslam'a bakarken kristal bir kürenin yalnız bir yüzüyle bakarsak, tüm bu boyutları değil sadece onların içinden birini görebiliriz. Ama bakış açımız doğru

ise, doğru bakabilirsek gerçeği tüm boyutlarıyla kavrayabiliriz. Şu gerçeği de belirtmek gerekir ki islam'ı tüm gerçeği ile kavramamız mümkün değildir. Kur'an'ın kendisi bile çok boyutlu bir örnek teşkil eder. Bir çok bilim adamı ve sanatçı tarih boyunca Kur'an'ın lafzî mi, edebî mi

yorumlanması gerektiğini tartışmışlardır. İslam'ın bir başka boyutu da O'nun felsefi öğretisini oluşturmaktadır. Bu günün felsefecileri bu konu üzerinde araştırmalarda bulunmaktadır.

Kur'an'ın en önemli boyutlarından birisi de -ki az bilinen bir boyutudur-insanın sosyal, tarihi, psikolojik olan tüm boyutlarıyla tanıtıldığı tarafıdır. Bu boyutunun bilin-memesinin nedeni olarak ileri sürülebilecek sonuçlardan birisi şu olabilir ki: sosyoloji, psikoloji ve genel anlamda insan bilimleri diğer tarihsel çalışmalardan ve araştırmalardan farklıdır, ayrıca bu tür'ün arasında yazılı olarak, bu türden kayrvak hiç olmamıştır. Çeşitli kabileler arasında geçen tarihi olaylar ve farklı ulusların aralarındaki ilişkiler ve gerileyişlerinin nedenleri Kur'an'da zikredilmiştir. Bir tarihçi tarih biliminin bakış açısıyla onlar üzerinde çalışmalar yapabilir. Bir sosyolog bu olaylara sosyoloji biliminin metodunu kullanarak bakabilir. Doğa fenomenini ve doğal bilimlere ilişkin problemleri tartışabilmek ve anlamak için doğal bir metod gereklidir.

Benim Özel anlamda ilgi alanım tarih ve sosyolojidir. Ben kendimi olaylara ve kavramlara doğru anlamlarıyla yaklaşma metoduna verdim. Sorun; olayların ve kavramların kendilerinden öte bizim onlara yaklaşmada izlediğimiz yöntemin doğruluğu olarak algılanmalıdır. Ben araştırmalarımda iki türden yöntem üzerinde durdum insan bilimlerine tarihsel ve sosyal bakış açısının metodları

oldu bunlar.

Büyük şahsiyetleri tanımanın ancak iki türlü yolu

16

vardır. Bu iki yol bize büyük şahsiyetleri hakkıyla tanımanın anahtarını verir. Birini ya da bir şeyi iyi anlayabilmek demek, onunla veya o şeyle ilgili olan düşünceleri, yazıları, araştırmaları, konuşmaları, makaleleri ve tüm kitapları taramayı gerektirir, bilimsel yöntem de budur. Bir bireyin nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu bilmek demek, onun düşüncelerini, ideallerini, mantığını da bilmeyi gerektirir demektir. Ama bir araştırma için tek başına tüm bunlar yeterli değildir, çünkü bir şahsın yaşamı içinde çok değişik perspektifler olabilmektedir ve tüm bunların tamamı yazılarına ve konuşmalarına yansımayabilir. Tüm bunlar görünebilir yansımalardır ama her zaman gerçeği yansıtmayabilir.

ikinci bir yöntem de, bir bireyi tamamıyla bilmeye yönelik çalışmalardır, ki onun aile yapısı, nasıl bir çevrede yetiştiği, nerede doğduğu, ulusal kimliği gençliği ve çocukluğunu bilmeyi içerir. Onun yetişme koşulları, büyüdüğü çevre, eğitimine katkıda bulunanlar, yaşamı boyunca yüz yüze geldiği olaylar, başarıları, başarısızlıkları da buna dahildir. Bir bireyi tüm yönleriyle, köktenci olarak tanımak için biri diğerini takip eden iki yol vardır. Bunlardan birincisi o kişinin düşünce yapısına yönelik çalışma yolu,,ikincisi ise başlangıcından incelendiği güne kadar olan yaşama çizgisi,

Dini de böyle bir bireye benzetebiliriz. Dinin işlevi ve tarzı sanki bir okul kitabı formundadır, muhatap olduğu insanları kazanmaya yönelik bir kitap

gibi de düşünülebilir. Dinin tanıtımı ve biyografisi onun tarihini şekillendirir.

Günümüzde hakkıyla İslam'ı detaylı ve usulüne uygun olarak bilebilmenin iki yöntemi vardır. Birincisi Kur'an'ı bilmek, kendini müslüman olarak adlandıran bir bireyin yaşamına ve düşünce biçimine yön veren tüma-

17

.—- -*--

dunların toplamını oluşturan kitaptır. İkincisi ise İslam tarihi üzerine yapılan çalışmalardır ki, bu da peygamberi öğretinin başlangıcından günümüze gelene değin geçirdiği tüm evrimi anlatabilecek kaynaktır. Tarih boyunca meydana gelen ve gelecek olan tüm değişimlerin anahtarı niteliğindedir.

Yöntem budur, bu olmalıdır ama islam'a ve Kur'an'a ilişkin çalışmalara baktığımızda görürüz ki tüm bu çalışmalar zayıf ve yetersiz kalmaktadır.

Tüm bu çalışmalar İslam'ın araştırılması konusunda bilimsel metodun ancak haşiyesi olabilirler. Şükürler olsun ki, bu gün İslam toplumlarının uyanışlarıyla Müslümanların Kur'an'ın içeriğini anlamaya doğru yaptıkları çalışmalar ve İslam tarihinin analizi çabaları gün be gün araş kaydetmektedir.

Ferhad Abbas," Emperyalizm'in Gecesi" adlı kitabının girişinde der ki: "Fas, Tunus, Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinin sosyal uyanışında en önemli etken Şeyh Mu-hammed Abduh'un Kuzey Afrika'ya gelişi olmuştur. Ab-duh Kur'an'ın tercümesini öğretmeye başladı ve bu Öğretim metodu klasik dini öğretimin dışındaydı."

Kitaba baktığımızda görürüz ki yazarın kendisi aslında dindar birisi değildir ama Kuzey Afrika ülkelerinin uyanışı üzerine yaptığı çalışmasında görmüştür ki müslümanlar ve din alimleri diğer dini araştırmalarını bir yana bırakıp Kur'an'ı temel alan bir yapılanmaya gittiklerinde ve ana araştırma kaynağı olarak Kur'an'ı aldıklarında toplumda anlayış farkı ortaya çıkmış ve sosyal uyanış başlamıştır. Burada önem verilen nokta toplumu oluşturan bireylerin asıl kaynağa dönünce ve doğru metodla çalışmaya başlayınca gösterdiği değişimdir.

Kur'an'ı bilimsel anlamda tam ve doğru anlamanın iki

18

yolu vardır. İlki Kur'an'ı îslami öğretinin bir kitabı olarak görmek ve anlamak, ikinci yol olarak da İslam tarihini tüm gelişim

evreleriyle birlikte doğru olarak kavramaktır.

Eğer bugün İran müslümanları gittikleri^camilerin tamamını bir sosyal hareket merkezi haline getirebilirlerse ve Kur'an'ın iki ilkesini ve O'nun tarihini iyi kavrayabilirlerse, bu ana temel üzerine bina edecekleri sağlam bir eğitim sistemini oluşturabilirlerse, o zaman işte İslam düşüncesi anlamında büyük bir değişimin kıvılcımını çakmış olacaklardır.

İslamı anlamak için en iyi metod O'nu yaşamaktır. Bu tipoloji olarak bilinen bir metoddur. Bir çok sosyolog bu gün inanmaktadır ki, bu metod sosyolojik problemlerin çözümünde izlenebilecek en iyi metoddur. Bu anlayış bir ekolden diğerine aktarılarak taraftar bulmaktadır. İslam'ı

anlamak için benim hali hazırda kullandığım bîr metod var; bu metod Avrupa'da halihazırda İnsani bilimler için yapılan araştırmalarda kullanılan bir metoddur. Bu kullandığım yöntem, tüm dini araştırmalar için kullanılabilir bir yöntemdir.

Bu yöntemin ana teması bir dinin beş temel cephesini bilmek ya da beş önemli tavrını bilmekle ilgilidir. Bu beşli diziyi şöyle sıralayabiliriz:

1. Her dîne ilişkin ilahlar veya ilah, kî her dinin takipçileri, inananları bu ilahlara taparlar.

2. Bir hukuk kurucusu olarak dine ait kitap, ki dinler bu kitaplarla insanları inanışa ve inandıklarını yaşamaya davet edilirler.

3. Peygamberler, ki her din kendini peygamberler vasıtasıyla açıklar ve dinin misyonunu anlatır.

4. Dinlerin görünüşteki şekli ve hali, bunlarda bir din tarafından ortaya konulur. Her peygamber kendi dini

misyonunu farklı olan yollardan ortaya koyar. Halktan birine hitap etmekle asil birine hitap etmek arasında, bilginlere ve felsefecilere hitap etmekle seçkin insanlara hitap etmek arasında mutlaka farklılıklar olacaktır. Bazan bir peygamberin şahsi gücü üstün olarak görünebilir, bazen de bu durum değişir ve vücut gücü üstün olarak görünebilir.

5. Her dinin içinde örnek olabilecek kişiler ve seçkin şahsiyetler halkın arasından çıkar ve dinin yaygınlık kazanması için çalışırlar, bunlar topluma ve tarihe de hizmet etmiş olurlar.

Her dinin seçkinleri ve örnek şahsiyetlerinin halk içinde yaptıkları çalışmaları ve topluma sundukları tebliğ çalışması, o dinin tarihsel anlamda toplam birikimini oluşturur.

Bir fabrikanın çalışmasını Öğrenebilmek, ya da bir ülkede yapılan tarımsal çalışmanın niteliğini öğrenebilmek için bu türden yapılan çalışmaların işleyiş yöntemine bakarız. Fabrikalarda üretilen mamul maîlar yada tarımsal ürünler ihraç edilerek ülkeye gelir getirir, bu çalışmalar gelir arttıkça daha kaliteli olmaya doğru gider, bunları üreten insanlar yetkinlik kazanır. İşte bir dini anlamak da böyledir. Araştırma konusu olan din üzerinde insanlar çalıştıkça, onun ilkelerini başkalarına anlattıkça, giderek çalıştıkları din üzerinde yetkinleşir, onu en iyi aktarabilen insanlar haline gelirler. Dolayısıyla bireylerde kendilerini geliştirme ve aşma olanağı bulurlar.

İşte islam da böyle anlatılmak, anlaşılmak zorundadır. Öncelikle Uk aşamada Allah'ı bilmek zorundayız. Bu bilmenin çok çeşitli yöntemleri vardır. Allah'ı bilebilmek için felsefe ve onun düşünceye ilişkin tüm yöntemleri kullanılabildiği gibi, ruha ilişkin çalışmalarda bu alanda kullanılabilecek türden yöntemlerdir. Ayrıca yine çok çeşitli ayrıntılar-

da bu konuda çalışmak isteyen insan için hazır olarak beklemektedir.

Ama benim size sunmaya çalıştığım metod bu alanda bir tipoloji oluşturacak bir metoddur.

Bu metodun ilk aşamasında Allah'ın sıfatı, orjini, kavramı ve şahsi, zati olan sıfatlarına ilişkin çalışmadır, ki islam dini bu konuları belli bir saygı çevresinde ve önem atfederek işler.

Burada genel olarak Rahmet kavramı nedir, Rahman kavramı nedir, Azze ve Celle kavramı nedir? İşte Allah kavramı üzerinde

durmanın başlıca soruları bunlardır.

Tüm bu kavramlara ilişkin tek ve doğru yanıtları bulabileceğimiz yer ve kaynak ise şunlar olarak sıralanır: öncelikle Kur'an, daha sonra Peygamberin dilinden, O'nun sözlerinden aldıklarımız, tüm bunların ardından da Peygamberin izleyicilerinden bize nakledilenler olarak sıralanmaktadır. Bu kavranılan Öncelikle çıkarabileceğimiz yer ya Kur'an'ın bizzat kendisi olacaktır, ya da Peygamberin bu konuya ilişkin söylediği sözlere baş vurmamız gerekecektir.

İşte tüm bu kavramları incelediğimizde görürüz ki, Kur'an'daki Allah kavramıyla diğer dinlerin "yehova", "ahuramazda", "zeus" adlı tanrıları ile Kur'an'ın vaazettiği Allah kavramı birbirinden farklı içeriktedirler.

Kur'an'ı anlamakta ikinci adım ise, O'nun ne türden bir kitap olduğunu anlamaktan geçer. Kur'an'ın içeriğinde neler var? Bu kitap dünya hayatına ilişkin, ahiret hayatına" ilişkin bize neler söylemektedir? Kitap ahlaki, sosyal ve bireysel yaşama ilişkin neler söylemekte ve nasıl bir yol çizmektedir?

Tüm bunların ışığı altında şu sözün anlamı üzerinde çok derin düşünmek gerekmektedir:Kendini bilen Rabbini

bilir.

İşte meseleye böyle yaklaştığımızda şunu görürüz ki Kur'an diğer din kitaplarından, Muharref İncil'den ve-da'dan, Avesta'dan farklı bir kitaptır.

Üçüncü adıma geldiğimizde ise, karşımıza Hz. Mu-hammed çıkar, bu dinin peygamberi, Abdullah'ın oğlu olan kişi. İslam'ın peygamberini bilmek tarihsel açıdan önemlidir. Çünkü hiç bir insanın gözü olaylara, kavramlara O'nun baktığı gibi bakmamıştır. İslam'ın peygamberi diğer insanlardan farklı bir konumda olduğu için ve taşıdığı ilahi güç nedeniyle olaylara ve kavramlara diğer insanlardan farklı bakması kaçınılmaz olacaktır.

İslam peygamberinin şahsiyeti hakkında konuştuğumuz zaman şunu da görürüz ki, O'nun insan oluşuyla birlikte Allah ile arasındaki bağ, ilişki (vahiy) diğer normal in-' sanlardan çok büyük farklılıklar göstermektedir. O'nun insanlığı ve taşıdığı misyon nedeniyle oluşan farklı boyutu bizi O'nun üzerinde başka bir gözle durmaya zorlayacaktır.

Peygamberin insani olan boyutu denilince biz şöyle bir çalışma yapmak zorunda kalırız: O'nun uyuması nasıldı, yürüyüşü, konuşması, insanlarla, dostlarıyla, düşmanlarıyla ve ailesiyle ilişkileri nasıldı?

İşte O'nun insani boyutunu araştırırsak karşımıza üzerinde çalışacağımız bu türden şıklar çıkar. Ayrıca O'nun sosyal problemler karşısındaki tutumu ve reaksiyon biçimi de önem kazanır. Bu türden çalışma gerçeğe ulaşmada birinci yöntemdir.

Gerçek, İslam'ın en başta gelen ve temel gerçeği, O'nun peygamberinin nasıl ve nice olduğunu bilmektir de.. Ve O'nun diğer dinlerin kurucuları ve peygamberleri ile olan ortak ve karşıt yönlerini de bilmekten geçer. Örneğin Hz.

Musa, Hz. tsa, Zeus, Zerdüşt gibi bir dinin kurucusu yada peygamberi olan insanlarla arasındaki ortak ve farklılıkları bulmak gerekir.

Dördüncü adımda İslam'ın peygamberinin görünüşü ve kalitesi hakkında çalışma gelmektedir.

Herhangi bir ön şart olmaksızın O'nun görünümü nasıldı? insanların O'ndan beklentisi ne idi? Peygamberi misyonunu nasıl kavramıştı?

Aniden ilahi bir güç O'na geldi ve O'nun konuşmasından yaşama biçimine kadar herşeyini değiştirdi. Bu O'nun için taşınması çok ağır bir görevdi. Peki tüm bunlar olduğunda O'nun görünüşünde ne gibi bir değişiklik meydana geldi? Hangi sınıfa mensup bir insandı? Hangi sınıflarla direnişini örgütledi?

İşte tüm bu sorulara verilecek yanıtlar bize İslamın peygamberini en iyi şekilde tanıtacak bilgileri vermekte yardımcı olacak cevaplardır. Alacağımız her doğru cevap bize O'nun manifestosunu anlamanın anahtarı olacaktır.

Tüm bunların yanıtları bize islam'ın peygamberiyle diğer peygamberler ve din kurucuları arasındaki ortak ve ortak olmayan ip uçlarını da verir. Örneğin Hz. İbrahim, Hz. Musa, Zerdüşt, Konfüçyus, Buda gibi.

Hz. İbrahim'in, İbrahimi çizginin tüm pey.amberleri daima ilahi bir gücün koruyuculuğunda ve bu ilahi gücün verdiği eğitim içinda peygamberi misyonlarını ifa etmişlerdir, îşte İbrahimi çizginin sürdürücüsü olan İslam'ın peygamberi de aynı misyonu bu gücün koruyuculuğu ve öğretisi altında gerçekleştirmişlerdir.

Hz. İbrahim, peygamberliğinin daha başında teker teker tüm putları kırarak köktenci bir misyonun başlangıcındabulunmuştur. En büyük putu kırdıktan sonra baltasını diğer putun boynuna asarak çok tanrılı misyonu yok

etmiştir.

Hz. Musa, ilk hareket olarak çoban elbiseleri giyindi ve yanına yardımcılarını alarak firavunun mahkemesine çıktı. O'nun muhalefeti halkının birliği için, bu birliği yok etmeye çalışan firavuna karşı direnmekten geçiyordu.

Hz. İsa'nın mücadelesi ise, yahudi tefecilerin varlıklarına karşı çıkmaktı. Çünkü bu tefeciler fakir halkı borçlandırarak tüm insanları Roma'nın kölesi haline getiriyorlardı.

Hz. Muhammed'in(s) mücadelesi ise, kendisine peygamberi misyon verildiği andan başlayarak, aristokratlar, Taifli kabile reisleri ve Kureyş'in tüccarlarına karşı idi.

Bu türden mukayeseler bize bu dinlerin yönetimini, ruhunu, gerçeğini bilmek konusunda yardımcı olur.

İslam'ı anlama yolunda beşinci adım ise bireyin ne olduğunu anlamaktır. Bireyin yapısı, insan olarak var oluşu konusunu incelemek, bu adımlardan birisidir.

Eğer biz Yahudi geleneğinden Hz. Harun, Hıristiyan geleneğinden St. Paul, İslami gelenekten ise Hz. Ali veya Hz. Hüseyin üzerine çalışmayı seçecek olursak, bu örneklerin her birisi de bize bu dinler üzerinde, bu dinleri anlayabilmenin yolunu gösterir.

Bu insanları açık seçik bilmek, bilimsel olarak bu insanlar üzerinde çalışmak, belkide bir fabrikada yapılan üretim aşamalarını takip etmek gibi olur, çünkü nasıl bir fabrika mal, mamul madde üretiyorsa dinler de kendi misyonlarına uygun insan üretimiyle fabrikaya benzerler.

Bu konferansımda örnek şahsiyet olarak ele alacağım kişi Hz. Hüseyin dir, çünkü İslam imanının kafi, vazıh bir örneğidir. Bir insanın inandığı Allah nedir, peygamber nedir, Kur'an nedir, özellikle de Hz. Hüseyn'in anladığı anlamda bu kavramların karşılığı nedir? Hz. Hüseyn'in

yaşamı çok açıktır.

Hz. Hüseyn'in ilkeleri kat'idir ve O'nun sosyal problemlere duyarlılığı, insanların akıbetlerine karşı olan duyguları açıktır. Tüm bunlar O'nun yaptığı işlerden ve kendini kurban edişinden de çıkarılabilir. Açıktör ki tüm insani olan ilişkiler yıkıldığında bile amacı ve gayesi açık olan insan yıkılmadan ayakta kalabilir.

Hz. Hüseyin'in yaşamını, düşüncesini ve değerini anlayabilmek için bir karşılaştırma yapabiliriz, ikiside müslüman olan İbn-i Sina, Hallac-ı Mansur türünden iki şahsiyet ki, bunlardan biri felsefe alanında, diğeri sufizm alanında İran'ın düşünce dünyasına etkileri olmuştur, işte bu ikisiyle Hz. Hüseyin arasında bir mukayese yapacak olursak felsefe-sufizm-Islam arasındaki farklar ortaya çıkar.

İbn-i Sina büyük bir felsefeci ve bilim adamıdır. İslam'ın bilimselliği ve felsefesi konularında çok gurur verecek çalışmalarda bulunmuştur. Ama bu büyük insan ne yazık ki kendisini sadece felsefe ve bilim alanına kapatmış diğer alanlarla gereği kadar ilgilenmemiştir. Kendi bildiği her şeyi halkına hizmet için açık tutarken, toplumu ve bu toplumun tüm akıbetine gözlerini kapatıp hiç bir reaksiyon göstermemiştir. Toplumunun akıbeti ile kendisini hiçbir zaman bağımlı hissetmemiş, bu türden

akibetin ne kendisine uyan, ne de diğerlerine ait olan taraflarıyla ilgilenmiştir. O'nun işi sadece kendi alanında bilimsel problemleri çözmek olmuştur. Yaşadığı dönem boyunca da başkaca hiç bir işle uğraşmamıştır. Zamanında ilgi gösterebileceği tüm konulara tarafsız kalarak ilgi göstermemiştir. Bu konulara ilişkin Özgün bir görüşü de olmamıştır.

Hallac-ı Mansur'a gelince: Bu tutuklanan ve dara gerilen insan sadece kendisi için gerçek olabilecek bir doğruyu,

25

kendi doğrusunu haykırdığı için bu cezaya çarptırılmıştır. Suçu neydi Hallac'ın? iki elinin arasında tuttuğu sevginin Allah aşkı olduğunu bilmesiydi sadece. Evet tüm suçu buydu Hallac'ın. O Bağdat sokaklarında

gezerken şöyle bağırıyordu: "Ben kendimden geçmişim, ben ben değilim, ben hiçim, ben Hakk'ım"

işte Hallac'ı dara gerdiren suç buydu ve O bunu sadece ve sadece Allah aşkı ile yapıyordu.

Şu anda da İran sokaklarında bağırarak dolaşan 25 milyon insanın her biri bir Hallaç değilmi? "Haydi çabucak bizi Öldürün, öldürün bizi" diye zulme karşı bağıran insanların herbiri bir Hallacdır.

Eğer bir toplumun tüm insanları bir Hz. Hüseyn veya bir Abu Zerr olabilirse işte orada, o toplumda hayat vardır, yaşam vardır, özgürlük vardır. Bilgi ve öğrenme varsa güç ve denge de vardır ve böyle bir denge kurulduğunda düşman yıkılacak, Allah'ın aşkı galip gelecektir.

26

KUR'AN

Bu konferansıma başlamadan önce birkaç noktaya, benim için Önemli olan bir kaç noktaya temas etmeden geçe-miyeceğim. Gerçi bu değineceğim konular direkt olarak konferansımın temelini oluşturmuyor ama bunlardan da mutlaka bahsetmem gerektiğine inanıyorum.

Bundan birkaç yıl Önce entellektüel insanlar bir karar aldılar ve bizim konuşmalarımızın gereksiz olduğunu bildirdiler. Çünkü şimdiye kadar onlarla konuştuk. Bizim için artık zaman önemlidir. Herkes çevresinde ve ailesinde gerekli olan değişiklikleri yapabilecek aktiviteye ulaşmalıdır.

Kanaatime göre şimdiye kadar her konuda konuştuk, ama bu konferansımda özel olarak kayıtsızlık konusuna değinmek isterim. Konuşmadığımız konulardan biri de tahammül etme, direnme konusudur. Bu konunun ne bilimsel olarak analizini yaptık ve ne de üzerinde konuşabildik, Bu konuda ne kadar ah vah etsek haklıyız. Şimdiye kadar sosyolojik ve psikolojik acılarımızın üzerinde gereğince

27

durmadık. Yanlış da olsa direnmeyi tanıyabiliriz ama şunu itiraf etmeliyim ki biz bu acıların tümünü tanımadık.

Tüm bunlar pratik ve belli tecrübeler yaşadıktan sonra anlaşılabilecek türden zahmetler ve güçlüklerdir, ama şu da unutulmamalıdır ki şimdi aktüel olarak Önümüzde bu türden yaşamamız gereken zahmetler durmaktadır. Çekilen acılar ve zahmetler üzerine çok az konuşulmuştur, belki de hiç konuşulmamıştır. Biz yalnızca ideolojimiz, düşünce ekolümüz, dinimiz konusunda değil tüm bu sayılan acılar, tecrübeler, deneyimler, ahlaki bozukluklar hakkında da şimdiye kadar doğru dürüst bir konuşma, bir değerlendirme yapmış değiliz.

Çekilen adlar ve zahmetler hakkında kafi miktarda konuşulduğunu nasıl söyleyebiliriz ki? Biz dinine bağlı bir toplumuz. Dinimiz bizim bilimimizin temelini oluşturmaktadır, ama biz dinimizi bile şimdilik kafi derecede bilmiyoruz.

Öğrencilerim bana, öğretmenleri olarak bazı kitaplar-daki problemler hakkında sorular yönelttiği zaman, eğer ben onların sorularının doğru

karşılığını verememişsem öğrencilerimin önünde utanç duyuyorum. Utanç verici olan şey kitaplarda bu problemlere ilişkin bir çözüm hiç bir zaman gösterilmemektedir.

Bizim ulusumuz yüzyıllardır, imam Ali'nin ve İslam'ın

Caferi okulunun onurlu mensuplarıdır. İran, hicri ilk birinci yüzyılda islam'ı kabul etmiş bir ulustur, îran eski dinini islam ile değiştirdi. Eski dini ye'rine islam'ı kabul etti. Hz. Ali okulunun takipçisi oldu. Olabildiğince O'nun koyduğu düsturlar çerçevesinde hükmetmeye, işlevlerini O'nun izinden giderek yerine getirmeye çalıştı.

Ama bugün bir öğrenci îmam Ali ve ilk yüz yıllarda O'nun takipçileri hakkında, İslam'ın Şia ekolü hakkında bir

araştırma yapmak istese çok fazla güçlüklerle karşılaşacaktır. Çünkü hiç bir kitapta o döneme ilişkin kaynak yok, o döneme ilişkin kitap yok.

Bazı kaynaklar var, bunu biliyoruz, evet var ama sadece adını biliyoruz. Bunun dışında yararlanmak isteyenler için tavsiye edebileceğimiz bir kaynak yok.

Bu Hz. Ali'nin takipçisi olan bir ulus için taşınması zor bir ayıbı.oluşturur, O'nun hakkında yazılmış, O'nun mücadelesi hakkında yazılmış bir tek iyi kaliteli kitap bile yok. Utanılacak bir şey ki, bize Hz. Ali'yi anlatan Georges Jour-daq adh bir hıristiyanın 14. y. y'da yazdığı kitap olmuştur. Bu kişi Ebu Zer'i anlatan bir monografi de kaleme almıştır.

Selman-ı Farisi islam'ı ilk kabul eden İranlıdır. Bu onurlu şahısın Aryanlar ve İranlılar arasında özel bir yeri vardır. Selm,an Peygamberin ilgisine mazhar olmuş büyük bîr insandır. O peygamberin o kadar yakın çevresindeydi ki sanki O yüce ailenin bir ferdi olmuştu. O'nun hakkında yazılan kitapların hemen hemen hepsinde Selman'ın dinine ve ulusuna ilişkin yaptığı çalışmalarıyla İran ulusunun onuru, abidesi haline geldiği yazılmıştır.

Evet O'nun hakkında bu kadar övücü sözler yazılmıştır, ama kim tarafından? Bir Fransız tarafından.

Hareket hakkında, aktivite hakkında, bildiklerimi ve düşündüklerimi nasıl aktaracağımı bilmiyorum. Her türden aktivitenin, her türden birlikteliğin şimdi, şu anda beraber yürüyeceğini söylemek istemiyorum- En azından zaman olarak o aşamaya gelindiğini sanmıyorum. Hazret-i Peygamber'in hayatına bakıyorum: O hayatını hiç bir zaman iki parçaya ayırmamış, nasıl ayırmamış? Şöyle ki bir bölümü konuşma ile sınırlı olan, diğeri ise aktivite için ayrılan bölüm. O'nun yaşamı tek, yekpare bir bütünlük içinde.

İşte bizim örneğimiz de bu olmalıdır. Çalışmalarımızın temeli olan iş, inancımızın okulumuz olduğudur. Bizim akti-vitemiz, bizim düşünsel boyutumuz bizim ekolümüzdür. İmam Ali'nin ne türden bir insan olduğunu bilmeliyiz, Sel-man'ın Ebu Zer'in, Hz, Alî'nin ve Resul-i Ekrem'in nasıl insanlar olduğunu bilmeliyiz.

Ne yazık ki bu insanların hakkında yazılmış okunacak ve Onların değerini anlatacak, dine ilişkin bakış açılarım öğrenebileceğimiz, insani

bakış.açılarını öğrenebileceğimiz herhangi bir kaynağa sahip değiliz. Tüm bunlarla ilgili olan kitaplar Farsçaya çeviri yoluyla girmiştir. Daha biz bunlara ilişkin tek bir telif eser kaleme alabilmiş değiliz. Şimdilerde Kur'an'ı bilenler sanki ayrı bir insan gibidir, alim değiller belki ama yine de ayrı bir insan gibidirler. Alim olmak daha sonra gelir. Ayırıcı özellikleri şuradadır ki Kur'an'ı bilenler Hazreti Peygamberi bilir, O'nun mücadelesini bilirler, İslam tarihini bilirler. Kur'an'ı tam manasıyla kavrayabilme güçleri vardır, Kur'an'dan örnek çıkarabilme ve bu örneklemeyi hayata geçirebilme gücüne sahiptirler. Eğer Hz. Mu-hammed(s)'e, Hz. AH'ye Ebu Zer'e ve İslam'ın diğer Önemli şahsiyetlerine bakacak olursak aynı tavrı görürüz, bu sayılan kişiler alim değildi.

Şimdi ben şuna inanıyorum ki, yapacağımız en önemli iş, görev, kendimize ilişkin dertleri konuşmaya gereken önemi vermeliyiz, bunu bilimsel anlamda yapmamız gerekiyor.

Tüm bu çabaları harcamadan îslami olan bir toplumda reform yapma çabaları beyhude gayret sarf etmek olacak ve meydana getireceği değişiklik de buna oranla küçük çapta kalacaktır.

Eğer bir harekete kalkıştığınızda neye ihtiyacınız olduğunu bilmeden harekete geçecek olursanız, başarısız-

lıkla karşı karşıya gelme oranı sizin için yüzde yüz olur. Öyleyse önce ne istediğimizi, niçin istediğimizi ve nasıl istememiz gerektiğini bilecek, sonra da bunu isteyeceğiz. Başta gereken şart ne istediğimizin bilinmesine ilişkindir.

O halde önce ilk görev olarak dinimizi bileceğiz, buna bağlı olarak düşünce okullarını tanıyacağız. Çünkü dinimizle aramızdaki bağ yüz yıllardır kopmuş durumda bu kopukluğun giderilmesi gerekiyor. Bu Önümüzdeki aşama için yapmamız gereken iştir.

Bu ikinci konferansımda İslam'ı anlamaya değişik bir açıdan da bakılabileceğini anlatmaya çalışıyorum. Bu anlamanın ilk aşamalarından biri de, Allah'ı kavram olarak, yaratıcı olarak, küll olarak bilmekten geçiyor.

Başka bir açıdan şöyle de söylenebilir ki, Kur'an'ı diğer kitaplardan ayıran özellik nedir, farklılığı neredediir, bunun tam olarak anlaşılması gerekiyor.

İslam'ın peygamberi üzerinde de çalışmak gerekir/ O'nun şahsiyeti, diğer kişilerden O'nu ayıran farklı özellikleri, insanlığın uzun tarihi boyunca ortaya çıkan reformistlerden O'nu ayıran farklı özellikler nelerdir? Tüm bunların bilinmesi gerekiyor. Ayrıca diğer bireylerin iman gücü ile

O'nun iman gücü arasındaki farklılığı iyi kavramak gerekiyor.

Bu günün entellektüelleri islam'ı anlarken insanlık tarihinin meydana getirdiği değişik düşünce akımlarından birini anladıkları gibi anlama yanlışına düşüyorlar. Oysa İslamın misyonu direkt olarak insanlığın geleceğine yöneliktir. Dolayısıyla İslam ne sadece bireye yönelik bir dindir ve nede sadece topluma yönelik bir dindir, İslam hem bireyi ve hem de toplumu kapsayan bir dindir. İşte entellektüelle-rin görmesi gereken en önemli boyut budur, îşte entellek-

tüellerin görmesi gereken ve üzerinde çalışmaları gereken en Önemli vazife bu boyutta toplanıyor. Entellektüel insanlar bu konu üzerinde ve bu din üzerinde daha iyi bir bakış açısı edinmek zorundadırlar. Onlar bireysel olarak yürüttükleri çalışmalarında da böyle bir bakış açısı kazana-bilirlerse eğer araştırma yaptıkları alanlarda daha farklı sonuçlara ulaşabilirler. İslam birbirinden farklı bir çok boyutu olan, birbirinden farklı birçok reddi olan bir dindir. Bunu iyi gözlemlemek gerekir. Çünkü İslam'ın bu veçhesini görebilenler, bir çok alanda yeni yeni sonuçlara ulaşabilirler, bu ulaşma sadece toplumsal çalışma alanlarında değil, ama sübjektif çalışma alanlarında da yeni açılımlar sağlayabilir.

Benim çalışmalarım dîn sosyolojisi üzerinedir. İslam'ı temel alan din sosyolojisinin çeşitli kavramları üzerine kendimi yoğunlaştırmaya çalışıyorum ve bu çalışmalarımda hem kavramsal olarak ve hemde aktivite olarak Kur'an'ın içeriğinden yararlanıyorum, Bu çalışmalarım sırasında gördüğüm bir noktayı vurgulamak isterim, umduğum şekilde birbirine müsavi, biribirinin aynı olan hiç bir imajla karşılaşmadım. Ben sanırdım ki Kur'anda geçen imajlar hep biribirinin aynıdır. Ama düşündüğüm gibi çıkmadı. Örneğin Peygamberin giysisi konusunda tarih ve sosyolojik olarak her hangi bir bilimsel telkinde bulunulmadığını keşfettim. Bu Kur'an'ı analiz ederken ve bilimsel olarak Kur'an'a yakın olmaya çalışırken karşılaştığım bir zıtlıktı. Bizim bu günün bilmini ve siyasetini Peygamber'in siyaseti ile anlamaya çalışmamız gerekiyor, çünkü O tüm bunları bu günde kullanabilmemiz için koymuştur. Problem burada değil, problemimiz başka. Çalışmalarım süresince Kur'an'da zımnen bahsedilen nice yeni tarih ve sosyolojik problemlerle karşılaştım, Kur'an ve İslam bana yeni bir

düşünce boyutu getirdi ve ben yeni, çok değişik temalar buldum, insan bilimleri alanında kullanabileceğim, tarih alanında kullanabileceğim, sosyoloji alanında kullanabileceğim. Bu nedenle araştırmalarımın başına yeniden döndüğümde artık kesin birtakım şeyleri gerçekleştirebilecek durumdaydım.

Kur'an'ın yardımıyla yaptığım çalışmalar neticesinde, bu günün insani bilimlerinde kullanılabilecek ve yeni açılımlar sağlayabilecek, daha önce hiç bahis mevzuu olmamış nice önemli noktalar buldum.

Bu en Önemli sorunlardan biri de "hicret" kavramına ilişkin vardığım neticelerdi. "Muhammed, Mührü Nübüvvet" adlı çalışmamın girişinde de belirtmeye ve çözümlemeye çalıştığım gibi, göç yada "hicret" kavramı sadece bir mekandan diğer bir mekana seyahat etmek ve yer değiştirmek değildir. Hicret, müslümanların o dönem içinde yapabilecekleri en iyi, en uygun ve en yerinde bir muhalefet hareketiydi. Kur'an'da hicret ile ilgili olan bölümlere baktığımızda da görürüz ki, Peygamberin yanında Mekke'den Medine'ye hicret edenlerle birlikte hem peygamberin hayatında, hem de hicret edenlerin hayatında İslam daha farklı bir yere varmıştır. Tabir yerindeyse, İslam "hicret" olgusuyla hayat bulmuştur.

Bu tam anlamıyla bir tarihi olay ya da olgu olarak alınamaz. Müslümanların arasından bir grup insan yine Mekke'de müşriklerin zulmünden kurtulabilmek için Peygamberin emriyle Etopya'ya gönderilmişlerdir. Bu da bir nevi hicret olarak değerlendirilmelidir. Hicret denildiğinde, tarihsel bir terim olarak, küçük bir grubun karşılaştıkları güçlükler nedeniyle bir yerden diğer bir yere taşınmasını ifade etmektedir. Bu göçün nedeni, ya coğrafi veya tarihsel nedenler ile ilgili olabilir, islam tarihindeki Hicret olgusunun

içinde ise bu nedenler içinde baskı altındaki bir grubun karşılaştığı güçlükler nedeniyle bu güçlüğün etkilerinden kurtulabilmek amacıyla yapılan bir güçlükler yatar.

Hicret, derin felsefi ve sosyolojik bağlamları olan bir kavramdır. Tarih bilminin açıklamalarına göre, ki benim referans olarak kullandığım kaynaklarda aynı olgu üzerinde durmaktadır, hicret kavramı son derece önemli ve muhteşem sonuçları olan bir ilke, bir kavram olarak anılmaktadır. Tarihe bakıldığında da görülebilir ki bu ilke, bu kavram o kadar kolay uygulanabilir bir kavram değil, aksine bir çok güçlüğü içinde taşıyan bir kavramdır da. Tüm tarih felsefecileri çalışmalarının büyük bir bölümünü tarih olayları arasında hicret etmek olgusuna ayırmışlardır.

İşte tüm bu anılan gerçekler karşısında hicretin etkisi üzerine ne söylemem gerekiyorsa onu anlatmaya çalıştım.

Tarih boyunca kurulduğu belirtilen yirmiyedi uygarlığın hepsinin kökeninde de hicret önemli bir netice olarak görülmektedir. Küçük bir grup halinde hicret edenler gittikleri beldelerde yaptıkları çalışmalar nedeniyle büyük bir uygarlık kurmayı başarmış ve kurdukları bu uygarlıkları sürekli hale getirmiş toplumlara dönüşmüşlerdir. Demek ki hicret çoğu kere alınması güç olan kararlara rağmen verdiği neticeleriyle çok olumlu sonuçlar doğurabilen bir olgu olmuştur.

Şimdi gelelim benim bu sonuçlara nasıl ulaştığıma. Ben ulaştığım bu sonuçların hepsini de tarih biliminin perspektifinden değil ama Kur'an çalışmalarım sonucunda elde etmiş bulunuyorum. Referansımın tek göstergesi Kur'an oluyor. Hicret konusunu ele aldım ve bu konuda Kur'an'ın ne söylediğini araştırdım ve gördüm ki Kur'an, benim aradığım tüm sorulara karşılık verebilecek bir referans bir

kaynak olmaktadır. Dünyanın tüm uygarlıkları, en son kurulan Amerikan uygarlığından tutun da ilk kurulduğu söylenen Sümer uygarlığına kadar bir hicrete bağlı olarak kurulmuşlardır. Bunun anlamı şu olabilir; eğer bir küçük grup kendi mekanı içinde sıkışıp kalmışsa bu kendi mekanı içinde kendini yeniden üretebilme imkanı, çok az, hatta hiç yoktur. O halde söylenebilecek şeylerin başında şu gelir ki bir küçük grup öncelikle bir ülkeye yerleşiyor ve kendine ait bir uygarlığı kurmak için araştırma yapmak zorunda kalıyor, çünkü buna ihtiyacı var. Bundan çıkarabileceğimiz sonuçta şu olabilir ki, tüm büyük uygarlıkların temelinde ilkel ve küçük grupların yaptıkları hicret yatmaktadır.

Ben çalışmalarımı Kur'an ağırlıklı olarak yürütmeye başladığımda birçok sorularla karşı karşıya geldim. Ama tüm sorunlarıma sağlıklı ve doğru olan cevapları ve net sonuçları Kur'an'ın sağladığı ışıklı yol sayesinde yakalayabildim.

Bu çalışmalarımın neticesinde birçok sosyolojik ve tarihsel probleme ilişkin en doğru cevapları alabilmemin nedeni de Kur'an'ın bana açtığı sağlıklı yol oldu. Böylece yeni ve sağlıklı bir metoda ulaştım ki bu da Kur'an'ın özel terimleri kullanılarak ulaşılan bir metod olmaktadır. İşte bu kullanılan yöntem sadece sosyolojik değil ama diğer yeni bilimler ve insan

bilimleri açısından da kullanılabilecek yöntem olmaktadır. Tarihin ve sosyolojinin ve özel olarak da İslam sosyolojisinin karşılaştığı en büyük problem olarak karşımıza toplumların değişiminin ana nedenleri gelmektedir. Bir toplumu birden değiştiren, dönüştüren, onu bir başka toplum haline getiren ana etken ne olabilir? Öyle bir pozitif motivasyon ki bir toplumun tüm değerlerini olabilecek en iyi yönde ve o toplumun tüm ana değerler kuralını bir ya da iki yüz yıl içinde bir başka toplum haline getir-

35

mek üzere ve ayrıca bireysel ve toplumsal olan ilişkilerin yönlerini de tamamen yeniden değiştirecek güç ne olabilir?

Bu problem, bu sorun yüz yıldır devam ederek soruluyor. Aşağı yukarı bu konular üzerinde yüz on yıldır tarihi ve sosyolojik araştırmalar devam ediyor. Ama halen sorulan soruların başında şu geliyor: însan topluluklarında değişim ve transformasyon için temel faktör ve tarihi motor

güç nedir?

Tabiidir ki burada her felsefe ve sosyoloji ekolünün kendi düşünce doğrultusuna göre verdiği bazı yanıtları var. Bu okullardan bazıları tarihi tamamen silip, onu geçmişte kalan olayların bir birikimi adı alanda değerlendiriyorlar. Tarihi bu konularda cevap veremeyecek bir bilim dalı olarak değerlendirmeye tabi tutarak, kendilerini tarih-selciliğin olumsuzluğundan kurtarıyorlar. Yine bu gruplar sosyoloji içinde standart bir yasa veya olgu kabul veiyorlar. Dünyada bilimsel anlamda bir anarşist görüş hüküm sürüyor. Bu görüşün yanlıları tüm felsefe, sosyoloji ve insan bilimlerine şüpheci bakış açısına göre bir değer izafe ediyorlar.

Bunlara göre yapılarda meydana gelen değişikliklerin nedeni mutasyon ve devrimdir. Süregelen bir değişiklik değil, ani ve sıçramah bir değişim söz konusu edilebilir.

Bunu şöyle Örneklendirmek mümkün, Araplar iran'a saldırdı ve İran kendini savundu. Bu olay İran halkının müslüman olmasına neden oldu. Daha sonra Cengiz Han İran'a saldırdı ye İran, İslam dünyası içinde yalnız kaldı. Bu hareket neticesinde ise, İran kendine özgü bir yol oluşturdu. Bu değişimin temelinde sıçramah gelişen olaylar vardır. İşte temel tez, bu fikrin savunucularına göre budur.

36

Diğer bir grup ise/ materyalist dünya görüşüne bağlı olanların görüşüdür. Bunlar da tarihe total (bütüncü) açıdan bakan tarih olaylarının

toplamından anlam çıkaran felsefe ekolüdür. Bu gruba göre başlangıcından şimdiye kadar tarih ve toplum bir ağaç gibidir, birbirinin içine geçmiş durumdadır. Nasıl ki bir ağaç önce tohum olarak toprağa düşer, kendine uygun koşulları bulunca canlanır, önce kökleriyle toprağa yer tutar, sonra filiz olarak çıkar, daha sonra dalları ve yaprakları oluşursa toplum ve tarih de biri-birleri için aynı görevi görür. Toplumların ve toplumların meydana getirdiği tarihlerin birbirleriyle olan ilişkileri determinizm ilişkisidir. Toplum, bireylerin özel gayretleri değil, kendine özgü doğal kanunları ile ayakta durur ve kendim idame ettirir.

Üçüncü olarak bahsedeceğimiz grup ise faşist, nazist olan gruptur. Bunların en önde gelen temsilcilerinden biri olan Carlyle'in 'İslam'ın Peygamberi" adlı bir çalışması da vardır. Bu grup için diğer önemli bir isim de Emerson'dur. Faşistlere göre insanlığın tarihi, bu tarih içinde toplumların kaderini ellerinde tutan bir kaç güçlü adama bağlıdır. Bir üst insan yada insan grubu bunlardan daha aşağı durumda olan yada öyle varsayılan grubu idaresi altına alarak onları yönlendirir. Toplumlardaki değişim ve transformasyonunda tek belirleyici bu güç sahibi olan insan yada insan gruplarıdır. Emerson şöyle söylüyor: "Bana on tane güçlü insan verin, ben hiçbir kitap okumadan size insanlığın tarihini an-latayım."

İslam'ın peygamberi çalışmama girerken aynı zamanda peygamberi tanıdıkça İslam tarihini de öğrenmiş oldum. Napoleon hakkındaki çalışmalarım bana modern Avru-panında tarihini öğretti.

37

VE İNSAN

Bugünkü medeniyet, inancını, insanın soyluluğu anlamına gelen "hümanizm" üzerine kurduğundan dolayı günümüzde insan probleminin büyük bir önemi vardır. Problemin temeli, eski inanç ve dinlerden etkilenen insan şahsiyetinin alçaltısında ve kaybedilmesinde yatmaktadır. Geçmiş dönemlerdeki dinler, Tanrı iradesi yanında insan iradesinin acizliğini göstermek için ferdin kendisini Tanrıya kurban etmeye zorladığına, dualar, ibadetler ve yakar-malarlarla insanın Tanrı'dan sürekli istekte bulunduğuna inanılırdı. Böylesi bir durum karşısında giderek kabaran tepkinin sonucunda, Avrupa'da bilimsel devrimle birlikte Hümanizm, "Kutsal güç" ve "Metafizik" üzerine kurulan "Tanrı lnançlan"na karşı çıktı. Atina'da ortaya çıkan fakat enternasyonal bir hüviyet kazanan bu hümanizm mannğı, içtenlikle ve soyluluğun esaslarını insanlığa yeniden kazandırmaktı. Ama bugünkü batı medeniyetinin temelini oluşturan hümanizm ise orta çağın hristiyanlık ve skolastik inancına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Burada üzerinde durulacak konu, islam'ın insancıl)

görüşüdür.

İslam, insanı, Allah'ın veya ilahların önünde bir başarısızlık ve acizlikten başka bir şey olmayan çok zayıf bir yaratık olarak mı görüyor? İnsanın,

güçsüz ve zayıflığını mı savunuyor? İnsanın soyluluğuna saygı duymayıp, onu tamamen inkar mı ediyor? Yoksa bunun tam aksini mi ileri sürüyor? Gerçek İslam'a inanmak; insana soyluluk kazandırmak, insani değerlerine ve üstün niteliklerine saygı duymak demektir. İşte işlenecek konu da bu olacaktır.

Bu bakımdan konuyu daha iyi anlayabilmek için yapılacak en iyi şey çeşitli yaratılış felsefelerini incelemektir. Bu felsefi görüş sayıca çok olmasına rağmen, biz burada Hz. Musa Cas) Hz. Isa (a.) ve Hz İbrahim'in tebliğ ettikleri din ile bunların tamamlayıcısı olan îslam dinin konuyu ele alışına değineceğiz.

Hz. İbrahim (as)'nın tebliğ etiği din ile onun tamamlanmış şekli olan İslam dini ve onun İlahi kitabında, insanın yaratılışı nasıl tasvir edilmiştir. Bu Kur'an-ı tasvirlerden ve Peygamberimizin Muhammed (as)'in hadislerinden insanın yerini ve değerini ortaya çıkarmak mümkün müdür? Bunun için; Kur'an'da insan(lığ)m sembolü olan Adem (as)'in yaradılışını tekrar gözden geçirmekle, İslam'ın insanın yaradılış telakkisini nasıl tanımladığını anlayabiliriz.

Önce, inançların ve peygamberlerin özellikle müslümanlann inandıkları Sami dinlerinin kullandıkları dillerin "sembolik" olduğunu zikretmek gerekir. Sembolik dil anlamı gizemli bir üslupla anlatır; buna rağmen en mükemmel, en iyi dil olma özelliğine sahiptir. Anlamların gizemden yoksun olduğu sembolik olmayan dile nisbeten daha değerli ve daha ölümsüzdür. Anlatmak istediğini

aracısız olarak düz ve yalın biçimde anlatan dillerin öğretilmesi daha kolay ve faydalı olabilir ama niçin süreklilikten yoksundur? Abdurrahman Bedevinin iddia ettiği gibi bütün gerçekleri ve anlamları sembolik olmayan, basit bir dille tasvire karışan bir inanç veya ekolün mensupları; tip, sınıf, eğitim durumu, nesil, tarih, görüş noktası, vakıf olma ve bilgi açılarından farklı olduğu için, dil canlılığını koruyamaz. Aynca; bir inancın dili her döneme uygulanabilmesi gerekli olduğundan çok yönlü olmalıdır. Aksi taktirde, özü sadece bir nesli kapsayacak sonraki nesiller onu anlamsız bulacaktır.

Bu bakımdan dil, tarihi süreç içerisinde her dönemi kuşatabilecek ve her dönemin farklı bilgi ve kültür yapısı değişik bakış açısı ve değerlendirmesi olan kişiler tarafından aynı özgünlükle anlaşılmalı ve canlılığım korumalıdır. Bu da dilin sembolik bir anlatıma sahip olmasına bağlıdır.

Sembolik dili kullanan bütün edebi eserler bu nedenle hala canlılığını korumaktadır. Örneğin, Hafiz'ı her okuyuşunda insan ilgi, bilgi ve düşünce seviyesine bağlı olarak, yeni bir şeyler öğrenir. Diğer taraftan aynı şey "Beyhaki" ve "Sadi" için geçerli değildir. Zira, Gülistan'ı okuduğnuz zaman anlamın gayet açık olduğu görülür. Edebi yönden zevkli olabilir ama anlam olarak eskimiştir. Buna karşılık gizemli bir dil kullanan Hafiz'ı okuduğunuzda her kelime kişinin istek ve anlayışına bağlı olarak yeni bir vukuf ve anlam kazanır. Bu nedenle farklı nesillere hitap eden dinler, imajlarla anlatılan ve gizemli kelimelerden kurulmuş sembolik dil

kullanmalıdır. Buna rağmen gerçekler ve gerçek anlamlar okuyucular tarafından kendi anlayışlarına göre ortaya çıkacaktır.

Hz. Adem (as) yaratılışı ile ilgili kıssadan 15 asır sonra,

41

bugünkü beşeri ve tabii bilimlerdeki ilerlemeye rağmen Kur'an'aki insanın yaratılışının ifade tarzı hala incelenmeğe değer.

Evet, İslam'a göre insan nasıl yaratılmıştır?

Allah, yeryüzünde temsilcini yaratmak istediğinde meleklere şöyle hitapeder:

"Muhakkak, ben yeryüzünde (benim emirlerimi tebliğe ve infaza memur) bir vekil yaratacağım," (Kur'an 11; 30)

İşte burada, İslam'da insana gösterilen büyük saygıya dikkat ediniz. Hatta Avrupa ve bilimsel devrim sonrası hümanizmi bile insana böyle yüce bir nitelik ve değer vermedi. İslami görüş noktasına göre en büyük, en yüce yarab-cı ve en üstün ve her şeyin hükümdarı olan Allah, meleklerle konuşurken, insanı Kendisinin yeryüzündeki vekili olarak gösteriyor. Bu hitapda aynı zamanda insanın görevi açıklanıyor: Allah'ın yeryüzündeki vekili olmak!...

Melekler şöyle karşılık verdi:

"Biz seni hamd ile teşbih ve seni takdis (ayıplardan, eş koşmaktan, eksikliklerden tenzih) edip dururken, (yerde) orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?" (Kur'an 11; 30) Kıssadaki imajlar ve sembolik ifadeler bu noktadan sonra başlamaktadır. Meleklerin verdiği cevapla öyle görülüyor ki Hz. Adem (as)'den önce suç ve günah işleyip, fesatlıkta bulunan birileri vardı. Melekler, yeni bir insan yaratılırsa, onun da aynı şeyleri yapacağını, Allah'a söylemek istiyorlardı. Allah onlara şöyle cevap verdi: "Sizin bilemeyeceğinizi elbette ben bilirim. " (Kur'an 11; 30)

Allah, insanı yaratmaya karar verdi. Kişi, bu noktada insan ekolojisi içerisinde, anlaşılması güç özelliklerin saklı olduğu sembolleri ve imajları inceleyebilir.

42

Allah, kendi vekilini yaratmaya karar verdiğine göre, yeryüzündeki en temiz ve değerli madeyi seçmiş olabilirdi, ama tam tersini yaptı. En adil şeyi yani "çamur"u (balçığı) seçti'. İnsanın yaratılış menşe'i ile ilgili Kur'an'da üç ayrı ifade vardır. Bunlar; kuru balçık (salsalin kelfahhar) "O insanı testi gibi yanmış kuru balçıktan yaratmıştır11 (Rahman 14) ifadesi ikincisi, Kara balçık veya kokulu toprak (hamein-mesnun) "balçıktan, işlenebilir, topraktan" (Hicr 12) yaratıldığı belirtilmektedir. Son olarak da basit toprak (tin) ifadesi kullanılmaktadır. Sonra Allah, kendi ruhundan ona üflemiştir. Ve insanın yaradılışı böyle tamamlanmıştır.

Çağdaş dilde kötülük ve adilik için en ryi tasvir ve sembol "çamur"dur. Ve her varlığın en temiz ve en yüce kısmı ruhudur. Allah, insana kendi ruhundan üflemiştir. Bu sebeple Allah'ın temsilcisi Adem (as) insanı tahaylül edebile- > ceği en büyük şeyden yaratılmıştır. Bu nedenle diğer yaratıklar sadece bir boyuta sahipken insan, iki boyutlu bir yaratıktır. Bir yönüyle adiliği takip eder, çamura batar, durgun ve Ölü, bir nehir

kenarında taşkın sudan sonra geride kalan çamur tortusu (clay) katmanı gibi çökelir. Bu kayıtsız olmayı arzulayan insanın bir bölümüdür. Fakat insanın diğer boyutu, içine üflenen ruhla gelişmek, yükselmek ve mümkün olan en üst seviyeye yani Allah'ın ruhuna ve Allah'ın kendisine kavuşmak istediği yönüdür.

Balçık ve Ruh. . . îşte insan, bu iki zıt unsurdan yaratılmıştır. İnsanın soyluluğu ve önemi, yönünü aşağıya doğru çevirip çamura batmasını veya yukarıya doğru döndürüp Kadir-i Mutlak Allah'a yaklaşmasını tesbit eden güçte yani iradesindedir. İnsan yolunu tesbit edinceye kadar bu iki zıt kutup arasında devamlı mücadele eder gider.

ilk insan olan Hz. Adem (as)'ın böylece yaratılması-

43

ndan sonra; "Allah Adem'e bütün isimleri öğretti" (Kur'an 11,31)

Bu ayet-i kerime'deki "isimler'le kastedilen husus açık değildir. Muhtelif tefsirciler onu değişik şekilde yoru-lamışlardır ama, bununla eğitimin kastedildiğinde şüphe yoktur. Melekler o zaman şikayette bulunup şöyle dediler: "İnsan çamurdan yaratılmışken biz dumansız ateşten yaratıldık. Onaböyle üstün bir nitelik vermenin sebebi nedir?" (Kur'an 11; 30) Bunun üzerine Allah:"Sizin bilmediğinizi ben bilirim. " buyurdu. İblis hariç bütün melekler Allah'ın emrine uydular. 'İblis secde etmemiş dayatmış ve kibirlenmiş ti. O kafirlerden olmuştu. " (Kur'an 11-34)

Yukarıda anlatılanlar gerçek hümanizmin ne demek olduğunu açıkça göstermektedir, insana uygun görülen şeref ve değere bakılıyor. Menşe olarak, insanlar çamurdan, melekler nurdan yaratılmış olmasına ve soy olarak meleklerin insandan üstün olmasına rağmen, melekler insanın Önünde secde etmişlerdir.

Melekler, Allah'ın emirlerine itiraz edince Allah onlara "isimleri" sorarak imtihan etti. Onlar cevap veremediler, ama Hz. Adem (as) cevapladı. "İsimleri" bilmekle Adem (as) soy ve menşe olarak kendisinden üstün olan meleklere •karşı üstünlüğünü ve şahsiyetini te'yid etti. Bu insanın İsla-mi açıdan şahsiyetini tayin etmektedir; o meleklerin bilmediği şeyleri bilmektedir. Melekler ve şeytanın üstünlüğü açıkça görüldüğü halde insan saygıdeğerdir. Bütün bunlardan sonra insan şu neticeye varabilir: İnsanın üstünlüğü ve soyluluğu soyundan ve menşe'inden değil bilgisinden kaynaklanmaktadır.

YARATILIŞ

Havva'nın Adem (as)'m kaburga kemiğinden yaratıldığı iddia edilmiştir. Halbuki, İbranice ve Arapça'da gerçek anlamı "tabiat "mizaç" olan "kaburga kemiği" tabiri zayıf bir tercümedir. Bu sebeple Havva (kadın) Adem'in tabiatından yaratılmıştır, kaburga kemiğinden değil.

Nietzsche (MS. 1844-1900) "erkek ve kadının başlangıçta farklı iki yaratıktan olduğunu sonra onların birbirine benzer olup senelerce bir arada yaşadıklarını" söylemektedir. Başka bir ifadeyle menşe olarak iki farklı

soydan gelmişlerdir. Halbuki; çoğu bilim adamı ve felsefeciler ise erkek ve kadının müşterek bir menşe'i olduklarını iddia etmekte ve daima erkeğin kadından üstün olduğunu düşünmektedirler. Diğer taraftan Kur'an'da kadın ve erkeğin aynı menşe'den oldukları gerçeğini gösteren şu ayet bulunmaktadır.

"Ey insanlar, hakikat, biz sizi bir erkekle bir dişiden (bir çiftten) yarattık." (Kur'an 49-13)

Diğer bir husus ta Allah, (canlı, cansız bitki, hayvan, in-

san) bütün yaratıkları bir araya toplayıp, onlara hitap ederek: "Yer, gök, dağlar ve hayvanlar hepinize, emanet olarak üstlenmeniz için bir şey vereceğim." (Kur'an 33-72) dediğinde insandan başka hepsi onun teklifini kabul etmeye yanaşmadılar. Açıkça görüldüğü gibi, işte bu sebeple insana daha yüce bir nitelik bahşedildi. İnsan, Yüce Allah'ın bütün kainatı sunduğu ama kimsenin kabul etmediği emanete talip olmakla Allah'ın yeryüzündeki vekili olmayı kabul etti. Bu demektir ki, insan, Allah'ın sadece vekili değil aynı zamanda emanetçisidir. Öyleyse emanet nedir? Bu konuda çeşitli açıklamalar vardır. Mevlana Celaleddin'e göre insan "irade" ve "otorite"sidir. Bu ise doğru bir yorum olarak görünmektedir.

Diğer yaratıklara nisbeten insanın ayına niteliği iradesidir.İçgüdüsel isteklerine ve yaratılışına karşı hareket edebilen sadece insandır. Diğer bitkiler ve hayvanlar bunu yapamaz. İsteklerine ve fizyolojik ihtiyaçlarına karşı durabilen iyi ya da kötü yolu takip eden, aklına uyan ya da uymayan yalnız insandır. Ve çamura doğru alçalan veya Allah'a doğru yükselen yine yalnız insandır.

Herşeyi dilediği gibi yapabilen Mutlak irade sahibi Yüce Allah, bu yeteneği yalnız insana vermiştir. Allah, insana kendi ruhundan üflemiştir. Bu bakımdan insan da bir dereceye kadar hürdür, insan kendisine verilen bu imtiyazla (hürriyette) iyilik ve kötülük yapmakta, itaat veya isyan etmekte hürdür.

İşte bu özellikler nedeniyle İslam'ın insanın yaratılışı konusundaki görüşlerinden şu netice çıkarabilmemiz mümkündür:

l- Bütün insanlar eşit değildir ama kardeştirler. Eşitlik ve kardeşlik arasında bir fark vardır. Eşitlik medeni ve yasal bir terimdir. Ama kardeşlik, bütün insanların ortak tabi-

atını kabul eden bir terimdir. Deri ve renkleri ne olursa olsun soylar aynı kökendendir.

2- Erkek ve kadın eşitliği demek, her iki cinsin de aynı menşe'den oluşu ve aynı zamanda aynı Yaratıcı tarafından yaratılışı demektir. Her bakımdan aynı kalıtımla (zihni ve bedensel özelliklere sahiptirler. Bir soydan ve aynı ebeveyne (anne-babaya) sahip kardeş gibidirler.

3- Bilgisi ve bilimsel niteliği sebebiyle insan(bk) meleklerden üstündür. Zira, insan bütün meleklerin kendisine secde etmeğe mecbur oldukları "isimler"i öğrenmiştir.

4- İnsanın balçık ile Allah'ın ruhundan yaratılmış olması ve on aözgür İrade verilmesi her iki kutubu seçme özgürlüğünü kazandırmıştır. İrade

sahibi olmak onu Özgür fakat sorumlu yapar. Bu sebeple İslami görüş noktasından hareket edildiğinde, insan kaderinden sorumlu tek yaratıktır. Bu dünyada Allah'ın verdiği görevi başarıp/ yeryüzündeki temsilcisi olmalıdır. "îsimler"i insan bilir. Bence, Allah'ın isimleri öğretmesi, insanın gelişen bilimsel gerçekleri anlayıp idrak etmesi demektir.

insan gerçekleri öğrenebildiğine göre bunu gerçekleştirmesinde kendi sorumluluğ udahilindedir. insan kendi akibetini kendi şekillendirir. Bu sırasıyla toplumun bir üyesi ve ferdi olarak kaderinde ve akıbetinde kendisi sorumlu olur. Çünkü, ayet-i kerime'de: "Onlar birer ümmetti-gelip-geçti. O ümmetlerin kazandıktan kendilerinin, sizin kazandığınız da sizedir." (Kur'an 11-141) Şimdi, bir de şu konuya değinelim: Tarih büyük bir trajediye tanık olmuştur. O da insanın iki boyutlu olarak tanınmayışı... Diğer dinlerde Tanrı ve Şeytan insan ruhunda mevcut olup iki güç olarak devamlı mücadele ederken/islam'da bunun zıddı, Kadir-i mutlak Allah olarak, sadece tek bir güç vardır. Bu şeytan'ın Allah

ve insanla mücadele ettiği yerde, insan ruhundadır.

Bizim inandığımız din olan islam'a göre şeytan, insanın içindeki, insan'm Allah'a meyleden yönüyle karşı karşıyadır. Allah'la değil. Bu nedenle, insanın jki boyutlu olması özelliğinden dolayı, insan "çamur"u ve "Allah'ı her ikisini de ihtiyaç duyarak arar. Öyleyse; hayatın temelini tesis için seçtiği ideoloji ve inanç tipi her iki isteği (dünya ve ahiret) tatmin edecek bir şekilde olmalıdır.

Ne yazık ki tarih, yukarıda anlatılan tezle uyuşmuyor. Kimi toplumların dünyevi meseleler peşinde koştuklarını -başlıca güzellik ve eğlenceyle ilgilendiklerini- kimi toplumların da dünya ile ilişkilerini kesip inzivaya çekildiklerini göstermektedir. Örneğin Çin, eğlenceler ve maddi zevklerin hakim olduğu hayat tarzını sergiliyordu. Sonra ünlü Çin felsefecisi Lao Tsa geldi ve insanın karşılıklı ihtiyaçlarının vungulandığı münzevi (din uğruna dünya zevklerini feda eden) bir inancı yaygınlaştırdı. Halkın birçoğu etkilenerek müzevi veya sofi oldular. Ve daha sonra Konfüçyüs felsefesi insanları tekrar materyalizme, dünyanın zevkli yaşamına yöneltti.

Mahavira vedai ve Butha'run dininin hükümran olduğu Rajalar ülkesi hindistan'da doğruluk ve zahittik yaygındı. Sofiler ve münaviler sayıca çoğaldı. Bu sebeple Hindistan, çivilerden yataklarda yatarak acı çeken ve bir hurma yiyerek kırk gün aç duran, zevk ve sefayı reddeden sofiler ülkesi olarak düşünülmektedir.

Avrupa'da Romalılar suç ve cinayet işleyerek, Avrupa ve Asya'daki doğal kaynaklara hakim olmaya çalışıyorlardı. Servetlerini artırıp eğlenceye daldılar. Lüks bir şekilde yaşadılar ve gladyatörleri oynadılar. Fakat daha sonra İsa geldi, toplumu sevgiye, şefkate ve zabitliğe sevketti.Ro-ma cismanilikten zahitliğe geçti. Bu durum insanların köle

gibi alınıp satıldığı, sık sık savaşların yapıldığı ve askeri gücün hakim olduğu ülkenin; manastır yaşamı ülkesine dönüştüğü ortaçağa zemin

hazırladı. Daha sonra ortaya çıkan fesatlar ve bunlara alternatif olarak gelişen akımlarla bilimsel devrim geldi ve Avrupayı tekrar materyalizm ve cismaniliğe şevketi. Bu gün insan, batı medeniyetinin materyalist, bozuk ve bencil olduğunu müşahade edebilir. Büyük bir çağdaş sosyolog olan Prof. Shandel'in söylediği gibi güümüz dünyası, ev eşyası üretimine çok zaman harcamaktadır. Bu, bugünkü insan felsefesinin aptallığını ve amaçsız teknolojinin saçmalığım göstermektedir. İnsani-yetperverlik ve o kadar yoldan çıkmış ve materyalizme o kadar bağlı ki bir başka İsa'nın gelmesi gerekli!..

Bütün bunların sonunda, islam'ın dünyaya bakış açısından anlaşılacağı üzere, iki boyutlu bir yapıya sahip olan insan, iki boyutlu bir dine sahip olmalıdır. Ve bıı din, daimi olarak ve her iki zıt boyutta da sürekli bir dengeyi bulabilmelidir. İşte insan için gerekli olan bu din İslam'i dr... Niçin? Çünkü, bir dini tanımak için onun ilahını, kitabını, peygamberini ve o inançla terbiye edilmiş en iyi örnek insanları tanımak ve öğrenmek gerekir. Bunlara kısaca bakarsak:

l- İslam'a göre ilah iki boyutludur. Birincisi, Yahudilerin Tanrısı Yahova gib idünya işleri ile ilgilenmesi (despot , ve şiddetli cezalar vermesi gibi) aynı zamanda diğer bir yönüyle de isa'nın Tanrısı gibi müşfik ve merhametli olmasıdır. Bütün buna benzer özellikle, Kur'an'da Kadir-i Mutlak Allah'a atfedilmiyor mu? (1)

(1) Yazarın bu 4 maddede açıklamak istediği şudur. Nasıl ti insan iki boyutlu olarak balçık ıx ruh gibi birbirine zıt iki unsurdan yaratılmışsa, bu insanın inandığı Hak, kihtp, peygamber ve O'nun terbiye ettiği insanlar da, birbirine zıt olan İki boyutlu özelliklere sahip olmalıdır.

1. maddedeki Uah inancından yazarm kasdettiği, müslümanların inandığı Allah

Pı

- Vallahi seriu'l-hisab

- InneaUahe şedidü'1-ıkab

- Innehu huve't-tevabu'r-rahim

2- Kur'an'da bir taraftan Tevrat gibi -tahrif edilmemiş-sosyal, politik ve askeri meselelerden bahseder. Hatta esir alma, esirleri serbest bırakma kişinin hayatim ıslah etme, düşmana karşı çıkma ve kötülüğe karşı koymayı bile açıklar. Diğer taraftan incil gibi -tahrif edilmemiş- insanı, nefsini temizlemeğe ibadete, dindarlığa ve doğruluğa davet

eder.

3- Peygamberimiz Muhammed (as) iki özelliğe sahip bir insandı. Yani bir yandan medeniyet kurmak için düşmanlar ve kötülüğe karşı askeri ve siyasi bir savaş sürdürerek savaş meydanlanndaydı. Aynı zamanda da özel bir gayesi olan bir lider, sadık ve doğru bir ibadet

adamı idi.

4- Hz. Peygamberin tebliğ ettiği inanç ve terbiye ile yetişen insanlar ise (Hz. Ali, Hz. Ebu Zer, Hz. Selman) hem siyasetçi, asker ve daha iyi bir

hayat için mücadele eden kişilerdi. Hem de eğitim işlerine, bilimsel tartışmalara iştirak eden ve doğunun ve batinin mistik ve münzevilerinden daha fazla bir inanç sahibi insanlardı. Örneğin Hz. Ebu Zer hem Hz. Osman (ra.) zamanında toplumun fakirlikten kurtarması için büyük çaba sarf etmiş, hem de ibadet adamıdır. O'nun Allah'ı taruma ve inanma yolunda yaptığ araştırma ve düşüncesi, Kur'an'ı ve islam'ı anlamak için iyi bir örnek ve anahtar oluşturmaktadır. Peygamberin bütün sahabelere yahudi ve hristiyanların inandıkları ilahları, birbirine benzetmek değildir. Ancak sözkonusu İki dinin de ilahının tek boyutlu olmasına rağmen islam inancında. Allah'ın ifcî yönünün mevcut olmasıdır. Halbuki, yahudüerin ilahı yalnız şiddet taraftarı, hristiyanlarınki şefkatten yanadır. Ama islam'da Allah iki zıt özelliğe birden sahiptir. Bir Taraftan Allah Müntekan 'dır, Cebbar'dır, Kahhar'dır. Buna karşılıkaynı Allah diğer yönden de Rahman'dır, Rahim'dir, Gaffar'dır.

(çevirenin Notu)

50

rine şöyle bir bakın: Hepsi kılıç insanlarıydılar, daha iyi ve temiz toplum için mücadele ettiler, adaleti tesis ettiler ve aynı zamanda da geniş dünyalara sahip büyük düşünür ve şefkat insanlarıydılar.

Netice olarak şu söylenebilir: İslam'a göre insan, Allah'ın temsilcisi dostu ve yeryüzündeki emanetçisi olduğundan dolayı, insan Allah Önünde aciz değildir, insan bilme kabiliyetine sahiptir. Bu nedenle, bütün melekler ona secde etmek zorunda kaldılar. Böylesine büyük bir sorumluluğu olan iki boyutlu bir insan, kendisini ne tam zabitliğe ne de tam bir materyalizme sevkeden dine değil, ancak dengeli bir duruma getiren bir dine muhtaçtır. Kabul ettiği büyük sorumluluğu ifa edecek iki boyut arasında dengeyi sağlayacak ve bu özelliğe sahip bir dine muhtaçtır.

Bu da islam'dır...

51